

تعیین کاربری و احیاء مکان تاریخی - فرهنگی خانه مهرانگیز قاجاری در تهران (با هدف توسعه صنعت گردشگری و ترویج معماری اسلامی)

چکیده

احیا، فرآیندی است که برای افزایش سطح حفاظت، مرمت و بهره‌برداری مناسب از آثار تاریخی و فرهنگی با حفظ ماهیت و یکپارچگی آن‌ها برنامه‌ریزی، طراحی و اجرا می‌شود. احیاء و سازماندهی همراه با مرمت اصولی بناهای تاریخی، می‌تواند ضمن رونق هرچه بیشتر صنعت گردشگری، باعث توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی گردد. هدف کلی این پژوهش از نوع کاربردی بوده و هدف فرعی آن نیز یافتن کاربری بهینه برای احیا مجدد خانه مهرانگیز می‌باشد. روش تحقیق از نوع توصیفی تحلیلی بوده و روش جمع‌آوری اطلاعات، مشاهده مستقیم، برداشت میدانی و مطالعات کتابخانه‌ای می‌باشد. در بخش مطالعه میدانی با برداشت از بنا و ترسیم نقشه‌ها، به تحلیل وضعیت موجود بنا پرداخته شده است. در ابتدا مطالعات اولیه جهت شناسایی معیارهای تأثیرگذار بر انتخاب کاربری بهینه برای خانه مهرانگیز صورت گرفت. در ادامه طیف کاربری‌هایی که از ماتریس اعطاء کاربری‌ها، تهیه شده توسط صندوق احیاء و بهره‌برداری از بناها و اماکن تاریخی و فرهنگی در سال ۱۳۸۸، مورد مطالعه قرار گرفت. سپس کاربری‌هایی را که می‌توان برای احیا خانه‌های مسکونی در نظر گرفت، احصا گردید. در ادامه با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) و نرم‌افزار EC (Expert Choice)، وزن‌دهی معیارها و مقایسه گزینه‌ها با مشارکت ۱۰ نفر از متخصصین حوزه احیاء ابنیه تاریخی صورت گرفت. نتایج نشان می‌دهد کاربری مهدکودک (که توسط میراث فرهنگی تحت عنوان خانه فرهنگ نامیده شده) برای این خانه مناسب نیست و این عملکرد با ویژگی‌های تاریخی، اصالت و هویت ساختمان موجود چه از لحاظ شأن بنا، چه سازه و چه مبلمان چندان سازگاری نداشته، و احیای موفقیت‌آمیزی صورت نگرفته است. این درحالی است که کاربری‌های طیف پذیرایی با ارزش‌دهی وزنی ۰/۱۳۷ در رتبه اول و کاربری‌های طیف مسکونی با ارزش‌دهی وزنی ۰/۱۲۶ در رتبه دوم قرار گرفتند.

اهداف پژوهش:

۱. یافتن کاربری بهینه برای احیاء مجدد خانه مهرانگیز.
۲. بهره‌برداری از بنای تاریخی خانه مهرانگیز به‌عنوان یکی از مقاصد گردشگری.

سؤالات پژوهش:

۱. کاربری بهینه برای احیاء مجدد خانه مهرانگیز چیست؟
 ۲. چگونه می‌توان با اعطای کاربری مناسب، موجب احیای این بنا در جهت توسعه گردشگری شد؟
- کلیدواژه‌ها:** احیاء، حفاظت، خانه مهرانگیز، کاربری بهینه، گردشگری.

مقدمه

صیانت از میراث فرهنگی و بناهای کهن یکی از وجوب انکارناپذیر است که نشان از توجه و جدیت دولت به حفظ هویت، تمدن و تاریخ کشور خواهد داشت. برای محافظت از این میراث، تنها مرمت آن‌ها بدون در نظر گرفتن تمهیدات لازم کفایت نمی‌کند. در این راستا، لزوم توجه ویژه به الزامات حضور انسان در فضا و همچنین تغییرات کارکرد آن فضا مطابق با احتیاج‌های امروز جهت استفاده مجدد، در درجه اول اهمیت قرار دارد و در درجه بعدی عملکردهای جدید باید طوری تعریف گردند که این دخل و تصرف، هویت و ماهیت مکان‌های متعدد و ارتباط آن‌ها با یکدیگر را دچار خدشه نسازد. با در نظر گرفتن این تمهیدات و در صورت مدیریت هماهنگ، احیای این‌گونه بناها متناسب با نیازهای امروز و یا در صورت نیاز، تغییر کارکرد آن‌ها می‌تواند ضمن محافظت از این میراث و معرفی آن‌ها به نسل‌های آینده، به‌طور فزاینده‌ای احتیاجات کنونی جامعه را مرتفع سازد (تاجیک، ۱۳۹۶: ۴۹).

بناهای تاریخی به‌عنوان آینه‌ای از زندگی گذشتگان، حامل ارزش‌های تاریخی، فرهنگی و اجتماعی بوده که با گذشت زمان بر زنجیره‌ای پیوسته از آزمون‌ها و تجربیات متعدد شکل گرفته و از این‌رو به بنیادی استوار دست پیدا کرده‌اند. احیای بناهای تاریخی بایستی متناسب و سازگار با آن بنا و کاربری اولیه آن باشد. کاربری‌های نامتناسب ممکن است ضررهای جبران‌ناپذیری را به بنا وارد نماید. بناهای تاریخی به دلیل دارا بودن ارزش‌های فراوان از جمله ارزش‌های تاریخی، فرهنگی و زیبایی‌شناختی، ظریف‌تر و حساس‌تر هستند؛ زیرا آسیب به یک بنای تاریخی نه تنها می‌تواند ناشی از تخریب مصالحی مانند سنگ و آجر یا سازه‌هایی مانند دیوارها، طاق‌ها و غیره باشد، بلکه در اثر آسیب به تاریخ و تمدن، هنر سنتی و فناوری و به‌طور کلی میراث به‌جامانده در ساختار این بناها نیز می‌تواند ایجاد شود. با چنین حساسیتی باید با شناسایی، حفاظت و مرمت عوامل مزاحم و تهدیدکننده بناهای تاریخی، این عوامل را از بین برد و به پایداری بنا کمک کرد. قرار گرفتن در معرض رطوبت، رشد گیاهان، عدم مراقبت صحیح، سوءمدیریت و آسیب‌های وارده از سوی مردم، همه جلوه‌هایی از آن عوامل آسیب‌رسان است که به‌صورت فردی یا جمعی باعث تخریب بنای تاریخی شده است (اشرفی و همکاران: ۱۳۹۴).

در این مقاله خانه مهرانگیز به‌عنوان نمونه مناسبی جهت احیای بافت تاریخی محله امامزاده یحیی انتخاب شده است. در تغییر کاربری باید به شأن و اعتبار کاربری اولیه بنا توجه شود تا کاربری پیشنهادی برخلاف کاربری اصلی، ارزش‌های معنوی اثر و شرایط اجتماعی و فرهنگی پیرامون آن را از بین نبرد ضمن اینکه با اصول مبتنی بر الگوهای ایرانی نیز منافاتی نداشته باشد. خانه مهرانگیز با اینکه هم اکنون تحت عنوان خانه فرهنگ امامزاده یحیی کار می‌کند، لیکن در اصل، کاربری مهدکودک دارد که این کاربری نیز ممکن است به اصل بنای خانه صدماتی وارد نماید؛ لذا ضروری است که این مورد با تأمل بیشتری بررسی گردد. در این راستا سعی گردیده تا پس از شناخت اجمالی از موقعیت بنا، هندسه حاکم بر بنا و بررسی عناصر معماری آن، کاربری مناسبی جهت احیاء بنا، پیشنهاد گردد.

شناخت گذشته در راستای پایدار کردن آینده صورت می‌گیرد. حرکتی که در کشور اتفاق افتاده مسیری از گذشته به سوی آینده دارد؛ ولی در زمان حال، مسیری که طی شده نه نشانی از گذشته داشته و نه مسیری به سمت و سوی آینده دارد. دور شدن از ارزش‌های گذشته و حرکت به سمت آینده‌ای نامشخص، وضعیت کنونی توسعه است. بسیاری از جوامع مدرن در راستای تحقق آینده‌ای روشن، گذشته خود را در جهت رفع نیازهای معاصر متحول نمودند. لیکن کارکردهای سنتی نیز بر این اساس توسعه یافته‌اند. در ایران موضوعی که با عنوان «شهر ایرانی» شناخته شده با نام «بافت تاریخی» مشخص و جداسازی می‌گردد، سپس با عدم رسیدگی به این‌گونه بافت‌ها، به‌مرور زمان آن‌ها را با عنوان

«بافت فرسوده» نام‌گذاری کرده و در جایی که رشد و توسعه شهری اتفاق می‌افتد با عنوان «نوسازی» مشخص می‌شود. این درحالی است که فرایند نوسازی نیز به‌ندرت باکیفیت لازم صورت‌گرفته و بعد از مدت زمانی همین مکان‌های نوسازی شده نیز خود به بافته‌ای مسئله‌دار تبدیل می‌شوند. درواقع در این فرایند، با اشتباهاتی روبه‌رو شده که انجام اصلاحات را بدون شناخت ماهیت احیا و باززنده‌سازی، در انجام اشتباهی مجدد می‌بیند. پس می‌توان گفت مسیر طی شده سرشار از فرایندهای معیوب و ناقصی بوده که نمی‌تواند در طول زمان به آینده‌ای پایدار رهنمون گردد، زیرا ابنیه تاریخی سرشار از مفاهیم عمیقی بوده که قبل از هرگونه دخل و تصرفی باید آن‌ها را شناخت.

در رابطه با احیای بناهای تاریخی در ایران تحقیقات زیادی صورت‌گرفته است. پژوهش‌های بسیاری نیز در رابطه با هویت و اصالت یک بنای تاریخی از جمله یک خانه تاریخی صورت‌گرفته است، اما تحقیقی که به‌صورت خاص به احیای یک خانه تاریخی پرداخته باشد و به‌نقد احیای آن با توجه به هویت و اصالت تاریخی آن بپردازد کم‌تر به چشم می‌خورد. باین‌وجود برخی مقالات مرتبط با این زمینه در زیر آمده است.

حناچی و محمودنژاد، (۱۳۸۶)، در مقاله‌ای تحت عنوان «توسعه و حفاظت در ایران»، با بررسی اثر متقابل توسعه و حفاظت در مرمت معاصر در رابطه با آسیب‌های ناشی از توسعه، این بحث را مطرح می‌کند که از برخی جهات توسعه محور، با عدم توجه به محیط‌زیست و مسائل فرهنگی، اجتماعی و زیرساخت‌های انسانی نوعی افراط می‌تواند رخ دهد که نتیجه آن تخریب میراث فرهنگی و بناها و بناهای ارزشمند شهری است. شهابی و ایمانی، (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای تحت عنوان: «نقش معماری داخلی در حفظ ارزش‌های نهفته در بنای تاریخی: بررسی انتقادی باززنده‌سازی در موزه‌های موسیقی، مقدم و صبا» به بررسی انتقادی باززنده‌سازی چند خانه تاریخی و نقش معماری داخلی در حفظ ارزش‌های آن پرداخته‌اند. آن‌ها حفاظت و باززنده‌سازی بناهای تاریخی را نیازمند تغییرات گسترده در هم‌جای بنا می‌دانند.

رازانی و الماسی‌نیا، (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای تحت عنوان: «خانه سوکیاس در محله جلفای نواصفهان: تاریخچه، معماری، تزئینات و تعمیرات» به بررسی تاریخچه، معماری و تزئینات و تعمیرات خانه سوکیاس در محله جلفای اصفهان پرداخته‌اند. ایشان معماری و تزئینات به‌کاررفته در این خانه را بسیار قابل‌تأمل دانسته که البته متأسفانه کم‌تر به آن‌ها پرداخته شده است همچنین، در کتاب مجموعه مقالات «نخستین همایش ملی شناخت و معرفی مزیت‌ها و ظرفیت‌های احیا و بهره‌برداری از اماکن تاریخی»، دیدگاهی آسیب‌شناسانه و انتقادی در این زمینه مطرح شد و در مقاله‌ای با عنوان: «میراث در اغما» نوشته اولیای (۱۳۸۹) به بیان واژه‌آماتنه در برابر احیا می‌پردازد و بیان می‌کند که مرمت نادرست نه تنها به تولدی دوباره منجر نمی‌شود، بلکه به نابودی ارزش‌های فرهنگی و در نتیجه میراث به یک معنا منجر می‌شود. مقاله دیگری از این مجموعه با عنوان «تأثیر احیا و تغییر کاربری بنا بر روند معاصر سازی و احیای بافت» نوشته رضایی و وثاق، (۱۳۸۹)، با استفاده از نظرسنجی به بررسی مرمت و احیای انجام شده در محله فهادان در یزد پرداخته است.

آزاد ارمکی و معین مهر (۲۰۲۲) در مقاله‌ای تحت عنوان «راهکارهای طرح مرمت تیمچه مهدیه بازار بزرگ تهران در جهت احیاء مجدد و کاربری مناسب آن» با بررسی وضع موجود تیمچه مهدیه در بازار تهران به‌عنوان بنای زنده، با ۱- شناخت عوامل مخل (بیماری‌شناسی)، ۲- شناخت و ثبت عوارض ناشی از عملکرد عوامل مخل (آسیب‌شناسی)، ۳-

بررسی تیمچه مهدیه در رابطه با کاربری‌های تخصیص یافته به آن‌ها، طرحی را در قالب راهکارهای اجرایی، برای این تیمچه در جهت احیاء مجدد و کاربری درخور آن ارائه نمودند.

پتروسکی و ماکوت (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان «مرمت یک بنای تاریخی به منظور بهبود بهره‌وری انرژی و صرفه‌جویی در مصرف انرژی» مسائلی در خصوص وحدت بین مرمت یک بنای تاریخی و پایداری آن را ارائه می‌کند. هدف از این تحقیق ایجاد یک روش کارآمد برای مرمت بناهای تاریخی و استفاده مجدد از آن‌ها و نوسازی پایدار از نظر بهره‌وری انرژی، مطابق با نیازهای مدرن و الزامات حفاظتی با حفظ ظاهر اصیل است. همین‌طور پنیکا و همکاران (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان «احیای بناهای تاریخی به‌عنوان رویکردی برای حفظ میراث فرهنگی و تاریخی» بیان می‌دارد که نیاز به حفظ میراث معماری با ارزش تاریخی و فرهنگی روزبه‌روز چشمگیرتر می‌شود. درعین حال، توسعه پویا محیط برای حفظ فعالیت‌های زندگی به‌طور کلی بسیار مهم است. این مقاله با روش احیا باهدف حفظ و مرمت آثار تاریخی می‌پردازد که عملکرد جدیدی را برای گسترش مناطق و تنظیم بناهای تاریخی با نیازهای مدرن اختصاص می‌دهد. در جدول شماره ۱ پیشینه پژوهش به‌طور مختصر بیان شده است.

جدول ۱: پیشینه پژوهش (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱)

نظریه پرداز	سال	اثر	پژوهش
حناچی و محمودی‌نژاد	۱۳۸۶	توسعه و حفاظت در ایران	- بررسی اثر متقابل توسعه و حفاظت در مرمت معاصر افراط در بی‌توجهی به اصول سه‌گانه پایداری و تخریب میراث فرهنگی
شهبابی و ایمانی	۱۳۹۲	نقش معماری داخلی در حفظ ارزش‌های نهفته در بنای تاریخی	- بررسی انتقادی باززنده‌سازی در موزه‌های موسیقی مقدم و صبا - حفاظت و باززنده‌سازی بناهای تاریخی نیازمند تغییرات گسترده - معرفی بنیان‌های ارزش در بنای تاریخی - بررسی جایگاه معماری داخلی در احیای بنا - حفظ ارزش‌های بنا و دیگری حفظ ارزش‌های آثار
رازانی و الماسی‌نیا	۱۳۹۲	خانه سوکیاس در محله جلفای نو اصفهان	- تاریخچه، معماری، تزیینات و تعمیرات - حفظ اصالت بنا به‌واسطه احیا و تغییر کاربری به دانشگاه هنر
اولیاء	۱۳۸۹	میراث در اغما	- بیان واژه امامت در برابر احیا - مرمت نادرست نه تنها به تولدی دوباره منجر نمی‌شود، بلکه به نابودی ارزش‌های فرهنگی منجر می‌شود.
رضایی و وثاق	۱۳۸۹	تأثیر احیا و تغییر کاربری بنا بر روند معاصر سازی و احیای بافت	- بررسی مرمت و احیای انجام شده در محله فهادان در یزد
آزاد ارمکی و معین مهر	۲۰۲۲	راهکارهای طرح مرمت تیمچه مهدیه بازار بزرگ تهران در	- بررسی تیمچه مهدیه بازار بزرگ تهران و ارائه راهکارهایی در جهت احیاء مجدد و کاربری درخور آن

	جهت احیاء مجدد و کاربری مناسب آن		
- ایجاد یک روش کارآمد برای مرمت بناهای تاریخی و استفاده مجدد از آن‌ها و نوسازی پایدار از نظر بهره‌وری انرژی، مطابق با نیازهای مدرن و الزامات حفاظتی با حفظ ظاهر اصیل است.	مرمت یک بنای تاریخی به‌منظور بهبود بهره‌وری انرژی و صرفه‌جویی در مصرف انرژی	۲۰۲۰	Petrovski Aleksandar Macut Nikola
- این مقاله با روش احیا باهدف حفظ و مرمت آثار تاریخی می‌پردازد که عملکرد جدیدی را برای گسترش مناطق و تنظیم بناهای تاریخی با نیازهای مدرن اختصاص می‌دهد.	احیای بناهای تاریخی به‌عنوان رویکردی برای حفظ میراث فرهنگی و تاریخی	۲۰۱۵	Penica Milija Svetlanab Golovina & Vera Murgulc

روش تحقیق مورد استفاده در این مقاله روش تحلیلی - توصیفی است. برای جمع‌آوری اطلاعات، از روش اسنادی و مطالعات کتابخانه‌ای و مشاهدات میدانی استفاده شده است. برای تهیه نقشه‌ها برداشت از بنا به‌طور دقیق انجام شده و پلان‌ها ترسیم شده است. نمونه آماری این پژوهش ۱۰ نفر از متخصصین حوزه احیاء ابنیه تاریخی با تجربیات آکادمیک و حرفه‌ای است. در این پژوهش، ابتدا مطالعات اولیه جهت شناسایی معیارهای تأثیرگذار بر انتخاب کاربری بهینه برای خانه مهرانگیز صورت گرفت. در ادامه طیف کاربری‌هایی که از ماتریس اعطای کاربری‌ها، تهیه شده توسط صندوق احیاء و بهره‌برداری از بناها و اماکن تاریخی و فرهنگی در سال ۱۳۸۸، استخراج شده، مورد مطالعه قرار گرفت. سپس کاربری‌هایی که می‌تواند برای احیا خانه‌های مسکونی در نظر گرفته شود، احصا گردید. در ادامه با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) و نرم‌افزار، (Expert Choice) EC، وزن‌دهی معیارها براساس میزان اهمیت آن‌ها صورت گرفت. براین اساس، گزینه‌های مربوط به انواع کاربری‌های مرتبط با خانه‌های مسکونی با مقایسات زوجی، براساس هر کدام از معیارهای وزن‌دهی شده، مورد تحلیل قرار گرفتند.

نتیجه‌گیری

بهره‌برداری از بناهای تاریخی به‌عنوان یکی از مقاصد گردشگری، با ایجاد فرصت برای تبادل فرهنگی بین گردشگر و جامعه میزبان، سبب احیاء عناصر فرهنگی روبه‌زوال، تقویت غرور ملی و عزت‌نفس اجتماعی و همچنین ایجاد انگیزه برای حفظ هویت فرهنگی - تاریخی در جامعه میزبان می‌شود. همچنین علاوه بر اثرات مثبت اجتماعی - فرهنگی، می‌توان به اثرات مثبت اقتصادی چون اشتغال‌زایی (ایجاد مشاغل مستقیم و غیرمستقیم)، رشد درآمد منطقه‌ای و تأمین بودجه نگهداری و حفاظت بنا اشاره نمود. استفاده مجدد خلاقانه و معقول از ساختمان، فعالیتی است که مورد حمایت «حفاظت‌گرایان پیشرو» و علی‌الخصوص متخصصان در حوزه توسعه شهری قرار دارد. باتوجه‌به مبانی نظری ارائه شده، تردیدی وجود ندارد که برای ادامه حیات یک بنای تاریخی مثل خانه مهرانگیز، بایستی فرصت احیاء و زندگی دوباره را در قالب یک کاربری مناسب برای بنا ایجاد کرد.

در این پژوهش با انجام مطالعات اسنادی و میدانی، اطلاعات اولیه درخصوص خانه مهرانگیز حاصل شد. در ادامه معیارهای مؤثر بر اولویت‌بندی و انتخاب کاربری‌های موردنظر استخراج گردید. سپس معیارهای حاصله از طریق مقایسه

زوجی توسط خبرگان وزندهی شد. در مرحله بعد، گزینه‌های موردنظر برای انتخاب کاربری‌ها براساس هر کدام از معیارهای وزندهی شده مقایسه شده و مشخص گردید که کاربری مهدکودک (که تحت عنوان خانه فرهنگ در حال بهره‌برداری است) برای این خانه مناسب به نظر نمی‌رسد و این عملکرد با ویژگی‌های تاریخی، اصالت و هویت ساختمان موجود چه از لحاظ شأن بنا، چه سازه و چه مبلمان چندان سازگاری نداشته، و احیای موفق صورت نگرفته است. این درحالی است که کاربری‌های طیف پذیرایی با ارزش‌دهی وزنی ۰/۱۳۷ در رتبه اول و کاربری‌های طیف مسکونی با ارزش‌دهی وزنی ۰/۱۲۶ در رتبه دوم قرار گرفتند. ضمن اینکه نرخ ناسازگاری ۰/۰۷ بوده که کمتر از ۰/۱ است و می‌توان سازگاری مقایسات را پذیرفت.

فرایند احیاء با ایجاد رونق و سرزندگی می‌تواند به اقتصاد محلی کمک کند، ولی از آن مهم‌تر این است که می‌تواند با جذب سرمایه از خارج از آن محله و یا در مقیاس کشور، در سطح بالاتری به اقتصاد کمک کند. همچنین این فرایند می‌تواند به توسعه گردشگری در کشور یاری رساند؛ بنابراین ماجرای احیاء می‌تواند از دو زاویه، یعنی تأثیر مثبت خود فعالیت‌های احیاء و کمک به گردشگری بر اقتصاد کشور تأثیر مثبت بگذارد.

فهرست منابع و مآخذ:

آزاد، میترا؛ ستایش مهر، محمود و سلطانی محمدی، مهدی. (۱۳۹۴). «بررسی و نقد احیای خانه تاریخی سید رسول حسینی مجموعه عمارت خان خوراسگان با تأکید بر هویت تاریخی آن». دوفصلنامه تخصصی دانش مرمت و میراث فرهنگی، شماره ۵، ۹۹-۱۱۷.

اشرفی، سید حسین؛ استاجی، ساسان و امیر محبی‌فرد. (۱۳۹۴). «بررسی آسیب‌شناسی و ارائه طرح مرمت و احیای بنای تاریخی خانه الداغی سبزوار». اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری، یزد.

اولیاء، محمدرضا. (۱۳۸۹). «میراث در اغما». مجموعه مقالات نخستین همایش ملی شناخت و معرفی مزیت‌ها و ظرفیت‌های احیاء و بهره‌برداری از اماکن تاریخی، تهران: نشر سمیرا.

براندی، چزاره. (۱۳۸۸). نظریه‌های مرمت. ترجمه: پیروز حناچی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

تاجیک، نصرت‌الله. (۱۳۹۶). «احیاء در احیاء». نشریه احیاء بناها و بافت‌های تاریخی، شماره ۱، ۱.

حناچی، پیروز و دیبا، داراب و محمودی‌نژاد، محمدجواد. (۱۳۸۶). «حفاظت و توسعه در ایران». فصلنامه هنرهای زیبا.

حبیبی، محسن و مقصودی، ملیحه. (۱۳۸۶). مرمت شهری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

رازانی، مهدی و الماسی‌نیا، پژمان. (۱۳۹۲). «خانه سوکیاس در جلفای نو اصفهان: تاریخچه، معماری، تزیینات و تعمیرات». دوفصلنامه تخصصی دانش مرمت و میراث فرهنگی، شماره ۲، ۸.

رحیم‌زاده، محمدرضا و نجفی، مهنام. (۱۳۸۹). «جایگاه درک ارزش‌های ماهوی اثر تاریخی در روند احیای آن». مجموعه مقالات همایش ملی شناخت و معرفی مزیت‌ها و ظرفیت‌های احیاء و بهره‌برداری از اماکن تاریخی و فرهنگی. تهران.

ضیاء شهبابی، نوشین و ایمانی، نادیه. (۱۳۹۲). «نقش معماری داخلی در حفظ و ارزش‌های نهفته در بنای تاریخی: بررسی انتقادی باززنده‌سازی در موزه‌های موسیقی مقدم و صبا». نشریه نامه معماری، شماره ۱۰، ۱۴۰-۱۲۱.

عباسی هرفته، محسن. (۱۳۹۴). «مرمت و احیاء باغ خان (ناصریه) یزد». فصلنامه چیدمان، شماره ۱۰، ۶۸-۷۳.

کمیته تدوین نظام‌نامه صندوق احیاء و بهره‌برداری از بناها و اماکن تاریخ و فرهنگی. (۱۳۸۸). «سند احیا و بهره‌برداری از اماکن تاریخی و فرهنگی».

کنوانسیون‌ها و قطعنامه‌های یونسکو، یونسکو.

منصور رضایی، مجید و وثاق، حجت. (۱۳۸۹). «تأثیر احیا و تغییر کاربری بنا بر روند معاصر سازی و احیا بافت». مجموعه مقالات نخستین همایش ملی شناخت و معرفی مزیت‌ها و ظرفیت‌های احیا و بهره‌برداری از اماکن تاریخی، تهران: نشر سمیرا.

میونز ویناس، سالوادور. (۱۳۸۹). نگره نگاهداشت معاصر، ترجمه فرهنگ مظفر و دیگران، اصفهان: انتشارات گلدسته.

یوکیلهتو، یوکا. (۱۳۸۷). تاریخ حفاظت معماری. ترجمه: محمدحسن طالبیان و خشایار بهاری. تهران: روزنه.

Azad Armaki, M., & Moein Mehr, S. (۲۰۲۲). Development of a Restoration Plan Tehran Grand Bazaar to Revitalize with Compatible Uses. Paideuma Journal of Research. Web of Science Journal.

Birabi, A. K. (۲۰۰۷). International urban conservation charters: catalytic or passive tools of urban conservation practices among developing countries.

<https://www.google.com/maps>

<https://www.tmrq.ir/product>

ICOMOS. (۲۰۰۸). International Charters for Conservation and Restoration. France.

Jokilehto, Jukka. (۲۰۰۲). History of Architectural Conservation. Butterworth-Heinemann, ۲ Ed.

Munoz Vinas, S. (۲۰۰۹). Contemporary Theory of Conservation. Translated by Farhang Mozaffar et al. Esfahan: Goldaste.

Penica, Milija, Svetlanab, Golovina & Vera M. (۲۰۱۵). Revitalization of Historic Buildings as an Approach to Preserve Cultural and Historical Heritage. Procedia Engineerin, International Scientific Conference Urban Civil Engineering and Municipal Facilities.

Petrovski, A., & Macut, N. (۲۰۲۰). Restoration of a Historic Building in Order to Improve Energy Efficiency and Energy Saving, Sustainability, no ۱۲.